Jaroslav D a v i d (Ostrava)

MICHAELA ČORNEJOVÁ – PAVEL KOSEK (EDS.): JAZYK A JEHO PROMĚNY. PROF. JANĚ PLESKALOVÉ K ŽIVOTNÍMU JUBILEU. Host, Brno 2008, 272 s.

Roky zakončené číslicí 9, stejně tak jako letopočty končící čtyřkou nebo pětkou, jsou pro českou onomastiku šťastné, neboť v nich spatřila světlo světa řada osobností, které významně přispěly k jejímu rozvoji a formování ve 20. století. Jednou z nich je i profesorka Masarykovy univerzity Brno Jana Pleskalová. Právě k jejímu životnímu jubileu, jak sděluje podtitul, vznikl sborník nazvaný Jazyk a jeho proměny.

Nevím, zda symbolickou devítku sledovali editoři, **Michaela Čornejová** a **Pavel Kosek**, když koncipovali strukturu sborníku, ale faktem je, že obsahuje tři krát devět, tedy 27 příspěvků. Jejich autory jsou především jubilantčini brněnští kolegové, ale přizváni byli i ti mimobrněnští, kteří mají co do činění s autorčinými odbornými zájmy, tedy teoretickou i materiálovou onomastikou, dialektologií a diachronií češtiny. Vznikl tak vzácně tematicky sevřený text, kde chybí balast častý v jubilejních sbornících, totiž vzpomínky na první setkání s jubilantkou/jubilantem, poukaz na její/jeho laskavost a současně přísnost apod. Editory také můžeme pochválit za pečlivou technickou redakci celého textu, včetně jednotného způsobu bibliografické citace. Z pohledu recenzenta-onomastika je škoda, že Michaela Čornejová do sborníku přispěla pouze životopisným medailonkem prof. Pleskalové, a nikoliv také odbornou studií. Ale je pochopitelné, že při přepečlivé editorské práci, jíž se sborník vyznačuje, již neměla síly na napsání vlastního příspěvku.

Sborník Jazyk a jeho proměny není rozčleněn do tematických oddílů, ale jednotlivé texty jsou řazeny abecedně dle příjmení autorů.

V prvním příspěvku se **Tilman Berger** zabýval diakritickými znaménky v mluvnici Jana Václava Póla a jejich vztahem k systému Jana Václava Rosy. **Václav Blažek** se pokusil najít novou etymologii oronyma **Sudēta*, prvně zmíněného na Ptolemaiově mapě. Oproti tradičním výkladům, vycházejícím z indoevropského kořene **sū*, tedy ‚prase, svině‘, interpretujícím oronymum jako ‚Pohoří kanců‘, hledal základ v latinském *sudes* ‚kůly‘. Motivací jména mohla být buď existence skalních měst na severu české kotliny, anebo, a k tomu se přiklonil i sám Blažek, bylo východiskem germánské toponymum *Askiburgion*, tedy ‚Jasanové hory‘. Další brněnská autorka **Veronika Bromová** se v materiálovém příspěvku soustředila na aristokratická jména ve staročeských listinách a ukázala, že i přes rozkolísanost soustavy tohoto typu osobních jmen, např. *Jindřich řečený Lacenbok*, *Petr z Kravař, jinde z Plumlova*, se v ní již výrazně prosadil pozdější typ pojmenování pomocí rodného jména a názvu rodového sídla, např. *Vilém z Pernštejna*. **Alena Černá** se zabývala slovotvornými typy názvů částí lidského těla. Dominanci neuter s prefixem a

zakončením *-ie* (*-í*), např. *nadkyčlí*, *zápěstí*, ilustrovala materiálem ze staročeských lékařských sborníků. Další pražský kolega **Milan Harvalík** se ve svém textu zamýšlel nad onomastickou terminologií, především nad vztahem domácích a mezinárodních termínů. Harvalík upozornil na fakt, že krom stále opakované potřeby mezinárodní srozumitelnosti je na místě také zohlednění specifik národních onymií a onomastik, a není tedy vždy bezpodmínečně nutné vytvářet za každou cenu nový termín. **Zdeňka Hladká** poukázala na příkladu hypokoristik osobního jména *Jana* na antroponymický materiál obsažený v Korpusu soukromé korespondence v Českém národním korpusu. **Milada Homolková** se věnovala staročeskému slovu *čtenář* a jeho ekvivalentům, např. *čitedlník, čtitedlník, čtenničník, čtenník, čtitel, čitač*. V příspěvku upozornila na příčiny, kmenoslovnou labilitu slovesa *čísti* a neústrojné novotvary, které vedly k prosazení jediné formy, totiž substantiva *čtenář*. Stylistickým rozborem korespondence mezi Janem Werichem a Jiřím Voskovcem z let 1945 – 1968, s důrazem na používání anglicismů, galicismů a germanismů v epistolárním stylu, se zabýval **Milan Jelínek**. Příspěvek **Petra Karlíka** přinesl pokus o morfologickou analýzu adjektiv na *-telný* v diachronním pohledu. Stejné východisko jako autor předchozího textu, totiž teorii o tzv. templátách, použila i **Helena Karlíková** při hledání etymologie staročeského slova *úřitný* s významem ‚velký, obrovský'. **Stanislava Kloferová** věnovala pozornost nepřeneseným víceslovným pojmenováním v nářečích. Na jazykovém materiálu ukázala, že výskyt pojmenování typu *lesní veš*, ‚klíště', nebo *zemská žába*, ‚ropucha', je vázán na severní teritoria při bývalé jazykové hranici a uvedené výrazy lze vyložit vlivem němčiny, srovnej něm. *Holzlaus/Holzbock*, *Erdkröte/Erdfrosch*. Příspěvek **Miloslavy Knappové** se zabýval jazykovými, právními a mimojazykovými aspekty volby rodných jmen v Česku na počátku 21. století. Knappová ukázala, že i přes významné působení cizích vlivů, např. nová jména a volba dvou či zdvojených rodných jmen, česká antroponymie vykazuje rysy stabilizované soustavy. Nad zdroji církevněslovanského a staročeského překladu Modlitby svatého Řehoře, ale i nad osobními jmény ve staročeském textu se zamýšleli **Karel Komárek** a **Miroslav Vepřek**. **Pavel Kosek** se ve své studii, plánované jako pilotní pro další výzkum, na materiálu čtyř památek náležejících k nižšímu stylu zabýval pozicí reflexivního *se* v barokní češtině. Téma z literární antroponomastiky, *Huckleberry Finn* v českých překladech Twainova textu, nejčastěji jako *Huckleberry* nebo *Huck*, ale také např. *Frantík Finn*, *tulák Finn*, si zvolil **Michal Křístek**. Autor sledoval rovněž motivaci anglického antroponyma a upozornil na význam ‚venkovan, kdokoliv' apelativa *huckleberry*. Petr Nejedlý se zabýval parasystémovými způsoby tvoření staročeských složených oikonym a pokusil se vysvětlit toponymum *Přestavlky*, staročeské *Přěstavlci*. Nejedlý navrhl výklad jména jako nemotivovaného parasystémově utvořeného oikonyma, tedy složeného propria s komponenty spojenými bez jakékoli nocionální souvislosti. **Marek Nekula** si v příspěvku nazvaném *Hus – Husova, Žižka – Žižkov…: Toponyma a ideologie* vybral urbanonymické téma. Na

příkladu vývoje uličních názvů pražského Žižkova ukázal ve své onomasticko-sémiotické studii úlohu honorifikačních jmen při vytváření „cizího prostoru, v němž pro ty, kteří se s touto ideologií neztotožňovali, nebylo snadné přebývat“ (s. 190). **Stefan Michael Newerkla** se ve svém textu věnoval životu a dílu piaristy Atanáše Jana Blažeje Spurného, který v letech 1781 – 1791 vyučoval češtinu na vídeňské vojenské akademii. **Klára Osolsobě** se na příkladu zjišťování výskytu příjmení na *-č*, např. *Hubač*, *Tykač*, v korpusech SYN2000, SYN2005 a SYN2006PUB zabývala problémém tzv. přegenerovávání. Upozornila na možná úskalí automatické morfologické analýzy při generování tvarů z hlediska formální analýzy správných, avšak neodpovídajících podstatě zadání. **Lucie Rychnovská** na základě výskytu diftongizace *ý* > *ej*, protetického *v-* a úžení v exonymech v textu Jindřicha Hýzrla z Chodů ukázala na jeho příslušností k nižšímu humanistickému stylu. Chronologií šíření diftongů *ou* a *ej* a existencí tzv. nadměrných diftongů *ou* a *ej*, vzniklých diftongizací *ů* a *í*, se zabýval **Dušan Šlosar**. **Rudolf Šrámek** se v textu K interdisciplinárním aspektům onomastiky soustředil na mezioborovost jako na konstitutivní rys onomastiky. **Radoslav Večerka** se zabýval vyjadřováním posesivity ve staroslověnštině a specifiky výskytu posesivních adjektiv v praslovanštině. Nářeční vinařskou terminologii ve svém příspěvku představila **Jarmila Vojtová**. **Jana Zemanová** se zaměřila na Některé staročeské výrazy ze sémantického pole hněvu. Jediný slovenský příspěvek přinesl do sborníku **Pavol Žigo**. Jeho tématem byla ideonyma a transonymizace, jimiž se zabýval na příkladu muzikonym, názvů hudebních děl.

Jak jsme již poznamenali v úvodu a jak vyplývá i z názvu publikace, svorníkem sborníku věnovaného prof. Janě Pleskalové byl jazyk a jeho proměny v širokém smyslu slova. Přesto přispěvatelé, jistě i díky usměrnění a péči editorů, zachovali kázeň a své články tematicky opravdu „věnovali“ jubilantce.